

Стратегії адаптації вразливих категорій киян до умов зимової енергетичної кризи

Серпень 2026

Зміст:

I. Вступ;

II. Синтез вторинних даних;

III. Методологія дослідження;

IV. Що показали інтерв'ю?;

V. Наскрізні теми;

VI. Обмеження

VII. Рекомендації;

Вступ:

Контекст:

Із жовтня 2022 року енергетична інфраструктура України зазнає систематичних атак, що спричиняють планові та позапланові відключення електропостачання. У 2024 році сукупна тривалість обмежень електропостачання для домогосподарств становила 1 951 годину.

У 2025 році відключення набули систематичного характеру (8–12 годин на добу), а наприкінці року, внаслідок поєднання інтенсивних атак і різкого зниження температур, тривалість відключень в окремих випадках сягала кількох діб поспіль.

У Києві зафіксовано один із найгірших показників серед великих міст України: лише 3–4% домогосподарств мали змогу опалювати житло достатньою мірою взимку 2025–2026 років.

Наявні дослідження - опитування Kobo Inc/TJET (Гарвардська гуманітарна ініціатива), IOM DTM, а також офіційні дані Київської міської державної адміністрації та Міністерства розвитку громад і територій - надають кількісну оцінку масштабу проблеми: чисельність постраждалого населення, середню забезпеченість домогосподарств ресурсами, поширеність окремих стратегій адаптації. Синтез цих джерел наведено в розділі 2.

Дослідницьке питання:

Кількісні джерела дозволяють оцінити масштаб проблеми та дефіцит ресурсів у домогосподарствах, однак не розкривають механізмів адаптації на рівні окремого домогосподарства. Тому ключове дослідницьке питання сформульовано так:

Які стратегії адаптації до тривалих відключень електропостачання застосовують вразливі категорії киян з обмеженими ресурсами, які з цих стратегій виявляються дієвими та на якому етапі можливості самостійної адаптації досягають своєї межі?

Для відповіді на це питання аналіз вторинних кількісних даних було доповнено якісним етапом для глибшого розуміння досвіду адаптації вразливих категорій населення та чинників, що визначають межі самостійного подолання наслідків тривалих відключень.

На основі синтезу кількісних джерел сформульовано шість очікувань — тверджень про досвід вразливих категорій киян, які підлягали перевірці на якісному етапі дослідження: опалення житла; резервні джерела енергії; соціальна підтримка та мережі допомоги; виснаження адаптаційного ресурсу; доступ до сторонньої допомоги; готовність та вплив накопиченого досвіду.

Структура звіту:

Синтез вторинних даних:

Кількісна картина на основі наявних досліджень і офіційної статистики.

Методологія:

Як саме проводилось дослідження - вибірка, збір аналіз даних.

Що показали інтерв'ю:

Результати якісного етапу за шістьма очікуваннями, з поясненнями фахівців і цитатами респондентів.

Наскрізні теми:

Знахідки, які виникли з самих інтерв'ю і не були передбачені початковою рамкою.

Обмеження:

Межі застосовності висновків дослідження.

Рекомендації:

Практичні пропозиції, згруповані за рівнем підтвердження в зібраних даних.

Синтез вторинних даних:

2.1. Хронологія та масштаб відключень електроенергії:

З червня 2024 відключення електроенергії стали масовими: загальне обмеження електроенергії для домогосподарств протягом року тривало 1 951 годину (за даними порталу Energy Map та аналітичного центру DiXi Group).

Наприкінці 2025 року ситуація загострилася: комбінація регулярних атак та нетипово сильного зниження температур призвела до того, що в окремих містах населення залишалось без електропостачання по кілька днів поспіль.

Найважча ситуація склалась у Києві: станом на початок січня майже 6 000 житлових будинків втратили опалення (в частині випадків також водопостачання) на кілька днів за середньої температури повітря −20 °C. Після стабілізації середня тривалість відключень у столиці складала близько 18 годин на добу.

2.2. Атаки на енергетичну інфраструктуру Києва (ACLED, Ukraine Conflict Monitor):

Загалом атаки на енергетичну інфраструктуру столиці почали фіксуватися починаючи з 2022 року. Пряме порівняння річних сум вводить в оману, оскільки 2026 рік представлений лише даними за січень–червень:

54

Атаки на енергетичну інфраструктуру Києва

Рік:	Атак :	Місяців з даними:	Атак/місяць:
2022	12	12	1,00
2023	5	12	0,42
2024	10	12	0,83
2025	14	12	1,17
2026	13	6 (січ–черв)	2,17

(Середньомісячний темп 2026 року (2,17)-найвищий за весь період спостережень, що частково пояснюється сезонним накладенням на опалювальний період, а не обов'язково загальною ескалацією.)

2.3. Профіль зареєстрованих ВПО в Києві (ІОЦ Мінсоцполітики, сім'ї та єдності):

Станом на 2026 рік у Києві проживає понад 3 млн осіб. За даними ІОЦ Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності, станом на початок липня в місті зареєстровано 437 724 особи зі статусом ВПО, з яких 65 405 - діти до 18 років:

Вразлива категорія:	Кількість осіб:
Сім'ї	356 111
Працездатні особи	250 421
Діти до 18 років	79 500
Люди похилого віку	76 888
Особи з інвалідністю	7 557
Дитина з інвалідністю	562
Багатодітна сім'я	159
Недієздатні особи	58
Позбавлені батьківського піклування	47
Сироти	33

(Дані щодо вразливих категорій є перехресними-одна людина може одночасно належати до кількох категорій (наприклад, людина похилого віку і член сім'ї), тому сума перевищує загальну кількість зареєстрованих ВПО.)

2.4. Kobo Inc / TJET (Harvard Humanitarian Initiative)- опитування домогосподарств:

Проведено вересень–жовтень 2025 (до початку найважчої зими): 1 450 респондентів по телефону + 2 500 особисто у 5 містах, у т.ч. Київ (n=400). Найбільш поширені варіанти адаптації до умов:

Водночас, інші стратегії були менш популярними. Окремі респонденти вказали що не здійснювали жодних заходів підготовки чи адаптації взагалі:

(Ключове обмеження: дані зібрані до початку зими 2025–2026 і відображають наміри/минулий досвід, а не фактичну поведінку в найважчий період. Понад половина респондентів прямо вказували на низьку готовність до тривалих відключень).

2.5. IOM DTM-«Ціна зими в Україні» (січень–березень 2026)

Загальнонаціональне дослідження (40 тис. телефонних інтерв'ю + 4 280 поглиблених, з них 1 471 ВПО), що фіксує фактичний досвід найважчої зими, але без окремої вибірки по Києву.

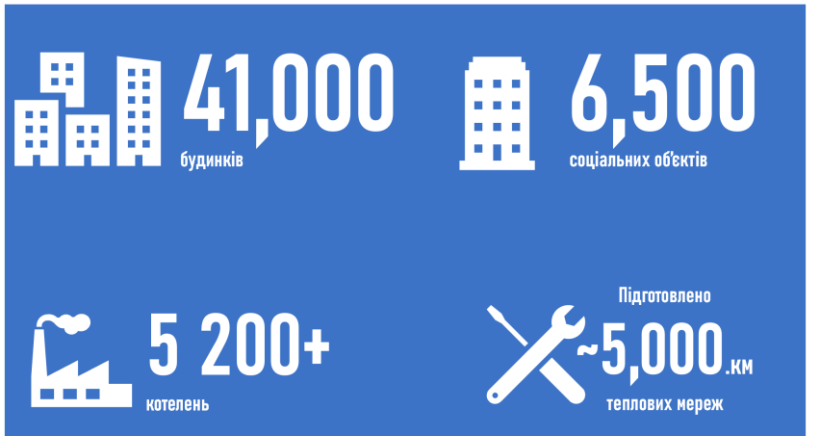
Показник:	Значення:
Медіанна оренда для орендарів-ВПО	≈ 6 000 грн/міс
Витрачають понад 70% доходу на оренду	10%+
Медіанна ціна комунальних послуг у Києві	3 500 грн/міс
Отримували субсидію на житло	19%
ВПО, що отримали державну допомогу на комунальні послуги	9%
Мають доступ хоча б до 1 джерела резервного живлення	70%+ (переважно павербанки)
ВПО: павербанки / генератори / інвертори / сонячні панелі	62% / 12% / 6% / 1%
Могли опалювати житло стільки, скільки треба (загалом / ВПО / Київ)	32% / 27% / 3–4%
Вичерпали заощадження за 30 днів	49%
ВПО: переїхали в гірше житло або вже там і не можуть переїхати	14% (сукупно)

Респонденти з Києва включені до загальної вибірки, але не виокремлені - наведені показники по Києву (оренда, опалення) є єдиними точковими винятками; решта цифр репрезентативна лише на національному рівні.

2.6. Підготовка до зимового періоду 2026–2027 з боку держави:

Враховуючи труднощі попередніх опалювальних сезонів, уряд визначив захист енергетичної інфраструктури, придбання обладнання та ремонтних матеріалів, а також розвиток розподіленої генерації як ключові пріоритети підготовки:

За даними Міністерства розвитку громад, станом на початок липня по всій країні підготовлено:

- У межах реалізації комплексних Планів стійкості регіонів завершено роботи на 110 з 576 запланованих об'єктах енергетики, систем життєзабезпечення та залізничної інфраструктури.
- На розбудову розподіленої генерації виділено понад 4,5 млрд грн; Рівень забезпечення резервними джерелами

живлення для об'єктів тепло - і водопостачання - близько 77%.

- У березні 2026 затверджено окремий План забезпечення стійкості міста Києва (КМДА): захист 57 об'єктів критичної інфраструктури та встановлення близько 200 МВт нової генерації - що в теорії повністю покриває споживання комунального сектору (173 МВт за початковою редакцією плану).

- Станом на кінець лютого 2026 КМДА оцінювала потребу в додатковому фінансуванні понад 50 млрд грн - і саме брак фінансування, а не темпи робіт, лишається головною перепоною, оскільки міський бюджет не може покрити цю суму самостійно.

- У червні 2026 відбулась нарада Мінрозвитку та КМДА щодо підготовки до осінньо-зимового періоду 2026–2027 - розглянуто оновлений План стійкості; уряд продовжує підтримку міста на умовах співфінансування.

Незалежна експертна оцінка (заступник директора з науково-організаційної роботи Інституту загальної енергетики НАН України):

- Технічний механізм: у старому житловому фонді тепло часто подається без насосів (гравітаційна система) - менш залежне від електрики; у новому фонді є ІТП з насосами й клапанами - залежність від електрики для самого тепла суттєво вища. Вразливість до відключень визначається типом/віком будинку, а не лише наявністю тепломережі як такої.

- Тепломережі Києва зношені на 70–80% - переважно через вік, а не безпосередньо через війну; електромережі при цьому залишаються відносно стабільними, поки місто в складі об'єднаної енергосистеми України.

> ***«Велика частка втрат теплової енергії, надзвичайно велика, і вона лягає саме на споживачів, в тарифі все це буде закладено»***

- 4,5 млрд грн на розподілену генерацію оцінено як недостатню суму - за розрахунком експерта, це дало б максимум ~150–180 МВт навіть якщо витратити все на когенерацію, «дуже, дуже впритул» навіть для одного Києва.

- Скепсис щодо заявлених 200 МВт нової генерації: кожна когенераційна установка - 1–2 МВт, тобто потрібно 100–200 одиниць, підключити стільки об'єктів технічно вкрай складно за наявний час. Додатково це ускладнено наявністю кадрів:

> ***“Розумієте – щоб були кадри обслуговувати ці 100-200 установок, потрібно 100-200 кваліфікованих інженерів, які будуть розуміти що робити.”***

- Дефіцит 50 млрд грн підтверджено як не суто фінансовий: прихований компонент - кадри (сертифікація інженерів для когенераційного обладнання вимагає років навчання за кордоном, кількість фахівців «катастрофічно зменшується»), час і бюрократичні погодження.

- Адресні інструменти для вразливих категорій (пільгові тарифи, субсидії, програми енергоефективності, гранти для ОСББ на сонячні панелі й накопичувачі) підтверджено як наявні й діючі - контрастує з масовими відмовами у власних інтерв'ю з вразливими категоріями киян, що вказує на розрив між існуванням програм і практичним доступом до них. Окремо відзначено скорочення діючих програм і зменшення їх охоплення через нові вимоги:

> ***«Звичайно їх кількість відносно зменшується постійно, постійно додаткові вимоги висуваються, звичайно через дефіцит бюджету»***

- Небезпека саморобного обігріву підтверджена й розширена: окрім пожежі й чадного газу - новий, не передбачений раніше ризик саморобних літій-іонних батарейних систем із вживаних елементів без перевірки стану, що можуть спричинити пожежу, яку практично неможливо загасити:

> ***«З погіршенням цих умов, люди будуть все більше і більше використовувати ці різні підходи. А без певних знань, розуміння процесів – це сприятиме негативним наслідкам, навіть катастрофам»***

Джерело: *експертне інтерв'ю з представником Інституту загальної енергетики НАН України, серпень 2026. Респондент — заступник директора з науково-організаційної роботи; особисто й інституційно залучений до консультацій державних органів (включно з РНБО) щодо енергетичної стійкості.*

Джерела: Міністерство розвитку громад та територій України (пресслужба, брифінги віце-прем'єра);

КМДА (офіційні звернення та Плани стійкості).

Сформульовані очікування:

На основі синтезу вторинних джерел вище сформульовано шість очікувань - тверджень про досвід вразливих категорій киян, перевірених на якісному етапі дослідження (розділ «Що показали інтерв'ю»):

Лише 3–4% киян могли опалювати житло стільки, скільки потрібно (проти 27% серед ВПО і 32% загалом по країні). Невідомо, що саме блокує вразливі категорії: гроші, фізична спроможність, стан житла.

62% ВПО мають лише павербанки, 12% — генератори, 6% — інвертори, 1% — сонячні панелі. Для вразливих категорій із фіксованим доходом ця межа може бути ще нижчою.

Лише 12% киян ділилися ресурсами з сусідами — нижче, ніж в інших містах. Невідомо, чи це загальноміська риса, чи специфічна для вразливих категорій з обмеженою мобільністю.

14% ВПО вичерпали стратегію погіршення житла, 49% вичерпали заощадження, 10% не платили оренду. Дослідницьке питання продукту прямо про момент цього переходу.

Лише 9% ВПО отримали держдопомогу на комунальні послуги, 19% — субсидію на житло, а пошук зовнішньої допомоги — найрідша стратегія адаптації взагалі (7% киян). Невідомо, чому саме ця стратегія так рідко використовується.

Понад половина киян не готові/трохи готові до тривалих відключень попри багаторічний досвід.

Методологія дослідження:

Дизайн дослідження:

Застосовано послідовний пояснювальний змішаний дизайн (explanatory sequential mixed-methods design). На першому етапі синтезовано наявні кількісні джерела: опитування Kobo Inc/TJET (Гарвардська гуманітарна ініціатива), дослідження IOM DTM, офіційні дані КМДА та Міністерства розвитку громад і територій. На основі синтезу сформульовано шість очікувань - перевірюваних тверджень про досвід киян вразливих категорій. На другому етапі якісні дані (глибинні та експертні інтерв'ю) перевірили ці очікування й виявили теми, не охоплені кількісними джерелами.

Вибірка:

Використано цілеспрямовану вибірку (purposive sampling) з елементами методу снігової кулі (snowball sampling), сформовану в партнерстві з Товариством Червоного Хреста України, за принципом максимальної варіації з представниками чотирьох категорій населення, які потенційно мають вищі бар'єри для самостійної адаптації в умовах тривалих відключень електропостачання: людьми похилого віку, які проживають самостійно; людьми з інвалідністю; багатодітними сім'ями; сім'ями з дитиною з інвалідністю. Такий підхід дозволив охопити різні типи вразливості та дослідити, як вони впливають на стратегії адаптації та потребу в зовнішній підтримці.

Категорія:	Заплановано:	Проведено:	Підстава розширення:
Люди похилого віку що проживають самостійно	4	4	-
Особи з інвалідністю (дорослі)	3	4	Гетерогенність відповідей у перших 3 інтерв'ю (різні механізми інституційних бар'єрів)
Багатодітні сім'ї / Сім'ї з дітьми	3	3	-
Сім'я з дитиною з інвалідністю	2	4	Широкий розкид тяжкості ситуації в перших 2 інтерв'ю

Розмір вибірки обґрунтовано принципом інформаційної потужності (information power), а не статистичної репрезентативності: вузькість дослідницького питання, гомогенність категорій і наявність попередньої теоретичної рамки (шість очікувань) знижують потрібний обсяг вибірки. Первинний план-12 інтерв'ю; фінальний обсяг-15, після розширення двох категорій на основі оцінки теоретичного насичення в процесі польового етапу.

Вибірка є нерепрезентативною і не претендує на статистичне узагальнення вразливих категорій киян: спосіб формування вибірки та її обмежений обсяг систематично впливають на те, чий досвід потрапив у дослідження, а чий-ні. Детальніше це обмеження розглянуто в розділі «Обмеження».

Додатково проведено два експертні інтерв'ю (Key Informant Interviews) для тріангуляції: з представницею гуманітарної організації (Спільнота Святого Егідія) та з заступником директора з науково-організаційної роботи Інституту загальної енергетики НАН України.

Збір даних:

Інструмент для домогосподарств - напівструктурований гайд інтерв'ю.

Для експертних інтерв'ю використано два окремі гайди, кожен обмежений компетенцією конкретного респондента.

Формат: телефонні й очні інтерв'ю, українською мовою, із записом за усною згодою респондента. Період польового етапу: липень–серпень 2026.

Усна інформована згода отримана на початку кожного інтерв'ю, включно з правом припинити розмову в будь-який момент.

Респонденти позначені кодами за категорією (П1–П4, ОзІ1–ОзІ4, БС1–БС3, ДІ1–ДІ4; ЕКС-ЕН, ЕКС-ГО); відповідність коду й особистих даних зберігається окремо від аналітичних матеріалів.

Аналіз даних:

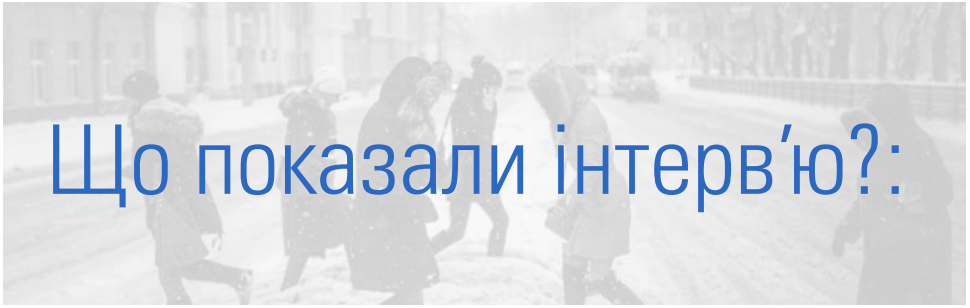
Формат зведення даних - кейс-матриця (case-ordered meta-matrix): один рядок на респондента, один стовпець на тему, зі стислим резюме та ілюстративними цитатами в кожній клітинці. Формат обрано як пропорційний до обсягу вибірки (N=15) (поцитатне кодування (рядок = одна цитата) виправдане для вибірок від 25–30 респондентів).

Результати домогосподарств зіставлено з двома експертними інтерв'ю по кожному з шести очікувань (тріангуляція), з фіксацією результату: підтверджено / підтверджено з нюансом / не підтверджено / несподівана знахідка.

Насичення вибірки:

Теоретичне насичення (theoretical saturation) - момент, коли черговий респондент перестає повідомляти нові теми, лише повторюючи вже зафіксовані - оцінювалось після кожного інтерв'ю в межах категорії.

Категорії «самотніх люди похилого віку» та «багатодітні сім'ї» демонструють ознаки насичення в межах початкової квоти. Категорії «особи з інвалідністю» та «сім'я з дитиною з інвалідністю» - після розширення вибірки понад початковий план - продовжували показувати суттєву гетерогенність (різні механізми інституційних бар'єрів; широкий розкид тяжкості ситуації). Це задокументовано як обмеження, а не як формально досягнуте повне насичення.

Що показали інтерв'ю?:

Щоб зрозуміти, як саме вразливі категорії киян адаптуються до відключень електроенергії та опалення - і де ця адаптація вичерпує себе – дослідницький інститут провів 15 глибинних інтерв'ю з домогосподарствами та два інтерв'ю з фахівцями - представницею гуманітарної організації Спільнота Святого Егідія, яка щотижня приймає сотні родин у своїх центрах у Києві, та заступником директора з науково-організаційної роботи Інституту загальної енергетики Національної академії наук України. Розмови велись українською мовою; імена респондентів змінено на умовні позначення для збереження анонімності.

Опалення без електрики:

Лише 3–4% киян могли взимку опалювати житло стільки, скільки потрібно - найгірший показник серед усіх міст України, за даними Міжнародної організації з міграції (IOM). Розмови з домогосподарствами показують, що причини цього дуже різні.

Іноді проблема не в самій енергосистемі. Одна з респонденток, 76-річна жінка, яка живе сама на четвертому поверсі, розповіла, що централізоване опалення в її будинку не вимикалося жодного разу за три зими - але температура в квартирі однаково падала до 14°C, бо об'єднання співвласників будинку роками не обслуговувало систему опалення. Проблема вирішилась лише тоді, коли викликали слюсаря.

В інших випадках залежність від електрики пряма й гостра. Родина, що вимушено переїхала з Каховки, живе в цілком електрифікованому житлі без газу - тобто щойно зникає світло, зникає й будь-яка можливість обігріву. Дві жінки з інвалідністю, незалежно одна від одної, розповіли, що рятувалися, розпалюючи газову плиту й обкладаючи її вогнетривкою цеглою, щоб тепло трималось довше:

«Доводилось включати газову плиту та ставити вогнетривку цеглу, щоб обігріти житло».

(людина з інвалідністю)

Найважчий випадок серед усіх опитаних - жінка, яка сорок років доглядає за дорослою дочкою з тяжкою комбінованою інвалідністю із психічним та фізичним порушеннями. Взимку 2025–2026 під час відключення опалення температура в квартирі впала до +6°C при —20°C на вулиці, і дочка, що не розмовляє й не рухається самостійно, почала впадати у стан, схожий на гіпотермічну кому. Швидка радила будити її кожні пів години, а енергетики відмовлялись приїжджати, доки жінка не викликала поліцію й не пригрозила зателефонувати на телебачення. Світло відновили за тридцять хвилин після втручання поліції.

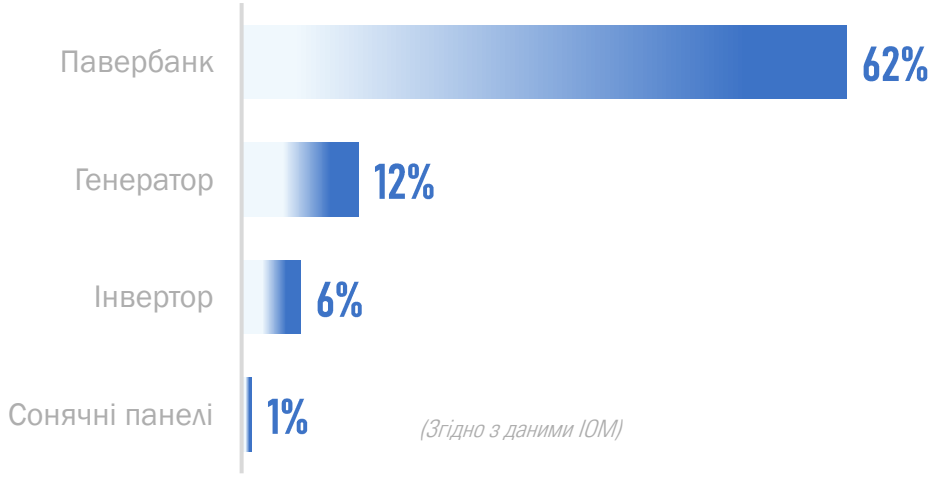
Чому опалення настільки чутливе до відключень електрики навіть тоді, коли будинок формально підключений до централізованої мережі? За поясненням експерта Інституту загальної енергетики НАН України, все залежить від віку будинку: у старих будівлях тепло часто циркулює без насосів, за рахунок різниці тиску, тож відключення світла на нього майже не впливає. У новій забудові стоять індивідуальні теплові пункти з насосами й автоматикою, яким для роботи потрібне електроживлення - і саме там втрата світла означає втрату тепла. Ситуацію погіршує й загальний стан мереж: тепломережі Києва зношені на 70–80%, здебільшого просто через вік, а не безпосередньо через бойові дії. Вразливі категорії киян вимушено адаптуються під ці умови:

> ***«(Кожну зиму грілася) від цієї сушки для рушників, у ванній закриєшся – тепло. Тепліше ніж у решті квартири, розумієте?»***
>
> (Самотня жінка похилого віку)

Представниця гуманітарної організації «Спільнота Святого Егідія», яка щотижня відвідує киян вразливих категорій удома, підтверджує: головна перешкода - не брак розуміння чи бажання підготуватися, а брак коштів. За її словами, старше покоління зазвичай «достатньо відповідальне» і намагається підготуватись самостійно, але фізично не має на це ресурсу. До цього додається ще один бар'єр - багато літніх людей просто бояться або фізично не можуть виходити з дому в ожеледицю, тож навіть теоретично доступна допомога - пункт обігріву чи привезені дрова-лишається недосяжною.

Резервне живлення:

Серед внутрішньо переміщених осіб вказано такі альтернативні джерела живлення:

(Згідно з даними IOM)

Ця картина повністю підтвердилась у всіх 15 інтерв'ю: павербанк і ліхтарик є практично в кожного, без винятків. А ось наступний щабель-щось потужніше-залежить майже виключно від фінансового стану родини.

Лише дві сім'ї з вибірки - обидві виховують дітей з інвалідністю та відносно фінансово стабільніші - мають повноцінну портативну електростанцію (Ecoflow). Одна мати була змушена імпровізувати автомобільним акумулятором, підключеним до блендера, щоб готувати спеціальне лікувальне харчування для дитини під час відключень.

Представниця гуманітарної організації підтверджує цю нерівність прямо:

«Якщо більш заможні родини можуть купити собі станцію Ecoflow і мати підзарядку, то по суті все, що може зробити літня людина...»

(гуманітарна організація)

Вона розповіла і про менш очевидну деталь: кнопкові телефони, якими досі користується більшість літніх бенефіціарів організації, фізично не підходять до стандартних павербанків — доводиться окремо купувати перехідники. А щоб не проґавити коротке вікно, коли з'являється світло, сусіди в деяких будинках дзвонять одне одному о третій годині ночі — розбудити й встигнути зарядити лампи, телефони й павербанки.

Кошти, які держава виділила на розвиток розподіленої генерації по всій країні (понад 4,5 мільярда гривень), експерта Інституту загальної енергетики НАН України оцінює як недостатні — за його розрахунками, цього вистачило б щонайбільше на 150–180 мегават нової потужності, і це «дуже, дуже впритул» навіть для потреб одного Києва. Адресні програми для вразливих категорій усе ж існують — наприклад, міські гранти для об'єднань співвласників на сонячні панелі й накопичувачі, — але це підтримка на рівні будинку в цілому, а не окремої вразливої родини, тож до респондентів цього дослідження вона не доходила.

Хто поруч?:

Лише 12% киян ділилися ресурсами із сусідами під час відключень — менше, ніж в інших великих містах України (дані Kobo Inc/TJET, Гарвардська гуманітарна ініціатива). Серед опитаних киян картина виявилась ще більш полярною: одні мають надзвичайно сильну підтримку, інші — практично ніякої.

За результатами інтерв'ю респонденти з вразливих категорій визначали соціальну підтримку одним з найбільш ефективних

інструментів, що допомагають їм на практиці (серед тих хто мав до неї доступ). Це стосується як контексту важкої зими в умовах відключень, так і в цілому. При тому оцінка ефекту була позитивна в не залежності від того, від кого вона надходить - сусідка, знайома чи соц. працівник. Опитані фіксують суттєві ускладнення та погіршення рівня життя у випадках її раптової втрати:

> ***«Потім п'ять місяців - у мене нікого не було, це був жах»***
>
> (самотня жінка похилого віку)

Жінка з вадами зору, яка втратила зір дванадцять років тому, ділить квартиру із сторонньою молодою жінкою: та живе безкоштовно в обмін на щоденний догляд — неформальна домовленість, що виникла не через родинні зв'язки, а через практичну потребу обох сторін. Інша респондентка — мати, яка сама доглядає доньку з тяжкою інвалідністю, — найбільше покладається на волонтерку громадської організації, знайому, яка допомагає їй частіше й надійніше, ніж будь-яка державна служба, попри те, що живе в іншому районі міста.

На іншому полюсі — кілька родин, які описують себе як практично ізольованих, без жодної підтримки, крім найближчої родини. Дві респондентки незалежно одна від одної згадали, що сусідська взаємодопомога, яка була сильною на початку повномасштабного вторгнення, з роками помітно згасла.

У гуманітарній організації «Спільнота Святого Егідія» це знають настільки добре, що перетворили на робочий інструмент: для кожної людини вразливих категорій у своїй базі вони фіксують контакт сусіда чи знайомого, якого можна залучити для періодичної перевірки. За словами координаторки організації:

> ***«Здавалося б, абсолютно простий механізм, але він дійсно рятує людям життя, допомагає швидко зреагувати в критичні моменти»***.

Вона також зауважила: суттєвої різниці в рівні самотності між ВПО й киянами похилого віку немає — у багатьох киян діти теж давно виїхали за кордон чи в інші міста, тож і ті, й ті однаково лишаються сам на сам зі своїми труднощами.

Коли ресурс закінчується:

(дані щодо ВПО, IOM)

Більшість опитаних домогосподарств підтверджують: кожна наступна зима давалася важче за попередню, аж до формулювань «жахливо» й «катастрофа» щодо зими 2025–2026.

Але є й виняток, і він показовий: дві сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, пережили останню зиму легше за попередні — не тому, що зима була легшою об'єктивно, а тому, що вони заздалегідь купили потужну електростанцію, звикли до ситуації психологічно і скористалися точнішими графіками відключень, які запровадило місто.

Координаторка гуманітарної організації підтверджує виснаження ресурсу майже дослівно:

> ***«Ресурсу безумовно стає менше... ми нещодавно говорили з друзями, що втомилися втомлюватися»***.

Але вона ж описала і потужний контрмеханізм, який спостерігає щотижня: ВПО, які самі колись отримували гуманітарну допомогу, з часом повертаються волонтерити — допомагати новим родинам. За її словами, це не просто корисно для організації, а й терапевтично для самих волонтерів:

> ***«Коли допомагаєш іншим... ти не зосереджуєшся на своїх проблемах, ти не стаєш жертвою»***.

Двоє респондентів цього дослідження — жінка з інвалідністю та мати дитини з інвалідністю — підтвердили той самий патерн особисто: попри власні гострі потреби, обидві завершили розмову не проханням для себе, а побажанням приділити більше уваги іншій вразливій групі — літнім людям.

Таке прохання набуває окремого значення, якщо придивитися до статистики з позиції феноменології життя категорії літніх людей. Якщо 49% ВПО вичерпали заощадження протягом першого місяця зими, то серед опитаних самотніх літніх людей можливість формувати будь-які заощадження за фактом відсутня:

> ***«Да я живу одна, самотня. Пенсія 3000. (приблизно 1,5 долари на день) Малозабезпечена і самотня. От мої вразливості. Так взагалі від усього відмовляюся, ліки, продукти»***
>
> (самотня жінка похилого віку).

Відповідно до цього багато киян з даної вразливої категорії зимою 2025-2026 опинилися у патовій ситуації без можливостей впоратися самостійно. У окремих випадках цієї групи отримання допомоги здатне зберегти життя.

Коли зверталися по допомогу, і чому не завжди спрацьовувало?:

Лише 9% внутрішньо переміщених осіб отримали державну допомогу на комунальні послуги, а звернення по зовнішню допомогу взагалі — найрідша стратегія адаптації серед киян (7%, за даними

Kobo Inc/TJET). Це виявилась найскладніша й найбагатша на нюанси тема з усього дослідження.

У кількох випадках відмову можна пояснити цілком конкретно. Одному чоловікові відмовили в одноразовій міській допомозі, бо його дохід (пенсія плюс виплата для ВПО, близько 5300 гривень) перевищив поріг у 4500 гривень. Одна респондентка виявила, що гуманітарна організація, до якої вона зверталась, і територіальний центр соціального обслуговування не можуть одночасно надавати їй послугу соціального працівника — формальне правило, яке залишило її без підтримки на кілька місяців. У ще одному випадку доступ до допомоги виявився прив'язаним до офіційного місця реєстрації, а не фактичного проживання: жінка, яка переїхала з Донеччини до Києва, могла отримати підгузки для лежачого чоловіка лише в місті своєї попередньої реєстрації.

Окрім самих відмов, респонденти, котрі регулярно користуються отриманням базової допомоги у формі продуктових наборів, речей першої необхідності, відзначали зменшення її об'ємів (проявляється у зменшенні кількості продуктів) та скорочення \ зникнення таких пропозицій в організаціях, звідки звикли їх отримувати:

> ***«Вже менше дають, менше. От на початку війни це більше давали. Набори якість, крупу, муку там. А зараз вже менше стали давати. А церков багато вже (зовсім) не дають»***
>
> (самотній чоловік похилого віку)

Неформальні й політичні канали виявились несподівано надійнішими за офіційні: дві респондентки незалежно одна від одної отримували стабільну щорічну допомогу через місцевих депутатів і мера — тоді як офіційні канали для них самих відмовляли. Респонденти по-різному пояснювали, чому не зверталися по допомогу: хтось уже отримав відмову й здався; хтось наперед вирішив, що не підійде під критерії: ***«я бачу, що немає сенсу»***; хтось не хотів просити, вважаючи, що всі навколо так само бідують:

> ***«Ну так а вони ж самі без світла сидять сусіди. Як я можу? А зарядити – може павербанк у них є. Так вони ж самі свої заряджають»***
>
> (людина з інвалідністю);

А хтось отримував допомогу пасивно, через сусідку, яка зверталася від його імені.

Чотири респонденти незалежно підтвердили ще одну закономірність: частина гуманітарних програм у Києві виділена винятково для ВПО, що залишає деяких місцевих жителів — навіть у не менш скрутному становищі — без допомоги:

> ***«Я би сказала, щоб вони киянам допомогли. Тому що якщо для Києва і є допомога, то тільки переселенцям»***
>
> (гуманітарна організація).

Утім, координаторка «Спільноти Святого Егідія» дала важливе уточнення: її організація свідомо не поділяє людей на категорії за статусом переміщення — ***«ми не робимо категорії, ми приймаємо людину»***.

А співпрацю з містом і соціальними службами вона описує як таку, що працює добре: організації обмінюються списками найвразливіших груп і координують візити. Це разюче контрастує з індивідуальними відмовами, які описували респонденти, — і, найімовірніше, пояснюється тим, що інституційна взаємодія між організаціями й державою просто працює за іншими правилами, ніж окреме звернення однієї людини до конкретної служби.

Окрема, гостра проблема — брак спеціалізованого обладнання для догляду за лежачими людьми. Одна з опитаних жінок з інвалідністю роками потребує підйомник, щоб переміщатися з ліжка на візок, — проте гуманітарна організація, до якої вона зверталась, і місцева влада їй відмовили. Координаторка «Спільноти Святого Егідія» підтвердила: це системна, а не поодинока прогалина, і запропонувала рішення, яке її організація вже застосовує для колісних крісел, — соціальний механізм оренди й повернення дорогого обладнання, замість того, щоб кожна родина шукала його самостійно.

Чому досвід попередніх зим не завжди допомагає?:

Понад половина киян зізнаються, що не готові чи лише трохи готові до тривалих відключень — попри те, що переживають це вже третю чи четверту зиму поспіль (дані Kobo Inc/TJET). Здавалося б, досвід мав би навчити краще готуватися. На практиці головною перешкодою лишається не брак розуміння, а брак коштів — але є й інша, менш очевидна причина.

Координаторка гуманітарної організації описує це так:

«Зими у нас важкі, але вони різні... У нас завжди елемент неочікуваності». Минулого року відключень майже не було; цього року — найважча зима за весь час.

Тобто окремі респонденти фізично не можуть спертися на «накопичений досвід» у звичному розумінні, бо самі умови щороку різні й непередбачувані. Вона додає ще одну причину, чому люди не адаптуються навіть тоді, коли це раціонально:

«Для літньої людини зміна житла — навіть якщо теоретично покращить ситуацію з теплом чи безпекою — сама по собі є травмою, тому вони «до останнього нікуди не виїжджають».

Ще однією особливістю є різкий контраст у рівні обмежень та складнощів зими 2025-2026 в порівнянні із двома минулими зимовими періодами. Дві минулі зими, хоча й були присутні регулярні відключення електроенергії 8-12 годин на добу, сприймалися респондентами як складні, але ***«у межах можливостей впоратися» (самотній чоловік пенсійного віку)***. Відповідно, досвід підготовки до них поступово формувався протягом двох років, вибудовувався певний мінімальний стандарт у форматі декількох павербанків для освітлення, підзарядки, туристичної плити з газовим балоном для розігруву \ готування їжі, тощо. У той час, як зимою 2025-2026 відключення електроенергії у Києві почали сягати 18+ год на добу, відключення опалення та періодичне припинення водопостачання - внесло радикальний розрив у сформований раніше досвід. Через це кияни, а особливо опитані представники вразливих верств, цілковито не були підготовлені до нового рівня викликів.

Фахівець Інституту енергетики підтверджує: адаптація на рівні окремих людей справді відбувається ***«люди вже адаптувалися певним чином»***, але відмовляється давати точний прогноз на цифрах, пояснюючи, що занадто багато залежить від інтенсивності майбутніх атак і погоди, щоб робити такі заяви відповідально.

Водночас дві сім'ї з дітьми з інвалідністю показують, що виняток можливий: коли є фінансовий ресурс на завчасну підготовку, а місто забезпечує передбачувані графіки відключень, — досвід справді починає працювати.

Наскрізні теми:

Шість тем, розглянутих у попередньому розділі, були сформульовані заздалегідь на основі огляду кількісних досліджень, що передували глибинним інтерв'ю.

Нижче наведено знахідки, які не були передбачені цією рамкою, але виявились достатньо повторюваними серед респондентів різних категорій вразливості, щоб розглядати їх як самостійні патерни, а не поодинокі випадки.

Чому іноді проблема не у відмові, а в тому, що система забуває про людину?

У двох незалежних випадках причиною відсутності допомоги виявилась не відмова конкретної установи, а втрата документів під час передачі справи між органами соціального захисту та пенсійним фондом. Одна респондентка (жінка з вадами зору) не отримувала пенсію протягом дванадцяти місяців; інша (жінка, яка доглядає дорослу доньку з тяжкою інвалідністю) зіткнулася з ідентичним механізмом і так само місяцями лишалася без виплати по догляду.

Обидва випадки структурно однотипні: причиною є не рішення конкретного працівника установи, а розрив у процедурі передачі

даних між двома відомствами. Це має практичне значення для розуміння бар'єру: коли джерело проблеми не персоніфіковане, у респондента немає чіткого адресата для звернення чи оскарження, а сам процес відновлення виплат розтягується на невизначений термін.

Окремо зафіксовано протилежний за напрямом, але споріднений тип бар'єру — недостатнє інформування про наявні програми допомоги. Одна родина отримала якісну допомогу від гуманітарної організації на обладнання для дитини з інвалідністю, але після завершення взаємодії не мала можливості дізнатися про майбутні можливості організації. В іншому випадку респондентка дізналася про програму паліативної допомоги (що фінансується Національною службою здоров'я України і, за словами лікаря, діє вже кілька років) випадково, через рекламне оголошення в соціальній мережі; її дільничний лікар про існування цієї програми теж не був поінформований. В обох випадках проблема полягає не в дизайні самої програми допомоги, а у відсутності проактивного інформаційного супроводу після первинного контакту з бенефіціаром.

Що корисніше грошова чи натуральна допомога?

Троє респондентів із різних категорій вразливості (одинока мати з дітьми, жінка з інвалідністю та онкозахворюванням, батько дитини з церебральним паралічем) незалежно одне від одного висловили однакову позицію: грошова допомога є кориснішою за натуральну (продуктові набори, гуманітарні пакунки). Аргументація в усіх трьох випадках подібна — респондент краще за донора здатен визначити пріоритетну статтю витрат у конкретний момент (медикаменти, оплата оренди, конкретні продукти), тоді як склад стандартного набору цієї гнучкості не передбачає.

Один із респондентів додатково вказав на невідповідність вмісту гуманітарних наборів фактичним потребам домогосподарства, наводячи як приклад консервовану рибу, яку діти в родині не вживають.

Чи безпечне повернення світла?

Два респонденти повідомили про пошкодження побутової техніки чи інфраструктури домогосподарства в момент відновлення електропостачання після тривалого відключення.

В одному випадку стрибок напруги вивів з ладу пральну машину; у другому респондентка описала подібний за природою ризик стосовно системи опалення — стару батарею, яка, за її оцінкою, було пошкоджено різким зростанням тиску під час відновлення подачі, при цьому кошти на заміну обладнання відсутні.

Хоча кількість таких повідомлень у вибірці невелика, обидва випадки вказують на технічний ризик, додатковий до самого факту відключення, — пошкодження, пов’язані не з відсутністю електроенергії, а з процесом її відновлення

Що важливіше за тепло й світло?

Респондентка, чиє попереднє житло в Каховці стало непридатним для проживання внаслідок руйнування Каховської ГЕС, сформулювала позицію, яка виходить за межі рамки шести досліджуваних тем: на її оцінку, проблеми з опаленням, електропостачанням і фінансами є похідними від відсутності стабільного постійного житла, а не існують як окремі, паралельні труднощі.

Респондентка подала заявку на соціальне житло два роки тому; рішення на момент інтерв'ю не ухвалено.

Це поодинокий випадок у вибірці, однак сама структура аргументації — визначення житлової нестабільності як кореневої причини, що передує іншим формам вразливості, — заслуговує на увагу як гіпотеза для подальших досліджень.

Кого не видно в жодній статистиці?:

Вибіркова рамка цього дослідження охоплювала чотири визначені категорії вразливості — самотніх осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, багатодітні родини та сім'ї з дитиною з інвалідністю. У межах експертного інтерв'ю представниця гуманітарної організації звернула увагу на категорію, яка залишається поза увагою наявних програм підтримки — людей без постійного місця проживання у м Київ. За її свідченням, у місті функціонує один офіційний нічліжний заклад, спроможність якого не відповідає фактичній потребі; при цьому вона зазначила зростання частки осіб із психічними розладами серед людей без житла, для яких системного механізму допомоги наразі не існує.

> ***«Коли маєш власне житло — з'являється впевненість, а звідти вже і робота, і школа налагоджуються»***
>
> (багатодітна родина)

Ця категорія не входила до вибіркової рамки дослідження, і наведена інформація має статус спостереження одного експерта, а не задокументованого результату; тим не менш, вона вказує на прогалину, яку варто врахувати при плануванні майбутніх досліджень вразливості в умовах енергетичної кризи.

Чи може саме тепло стати небезпечним?

Щонайменше три респондентки з різних категорій вразливості незалежно одна від одної описали використання одного й того самого способу обігріву: розпалену газову плиту, обкладену вогнетривкою цеглою для подовження тепловіддачі після вимкнення плити. Повторюваність цієї практики серед респондентів різних категорій і районів проживання дозволяє розглядати її як поширену, а не одиничну адаптаційну стратегію.

Фахівець Інституту загальної енергетики НАН України підтвердив, що ця практика становить реальну небезпеку — і не лише через ризик займання. Отруєння чадним газом, за його

оцінкою, є не менш вагомим фактором ризику, оскільки газ не має кольору й запаху, що ускладнює своєчасне виявлення небезпеки.

Експерт також звернув увагу на суміжний, менш очевидний, але більш небезпечний ризик: саморобні системи резервного живлення на основі літій-іонних елементів, зібраних із вживаних, неперевірених батарей. На відміну від звичайного займання, пожежу літієвої батареї практично неможливо загасити стандартними засобами — процес горіння триває до повного вичерпання палива. Експерт визначив інформування населення про обидва типи ризику як пріоритетний напрямок профілактичної роботи.

Обмеження:

Вибірка:

Вибірка сформована цілеспрямовано, з елементами методу снігової кулі, у партнерстві з Товариством Червоного Хреста України. Це визначає межі узагальнення результатів: дослідження відображає досвід осіб, охоплених цим способом рекрутингу, і не є статистично репрезентативним для всіх вразливих категорій киян. Спосіб формування вибірки міг систематично виключити людей, які не мають контакту з гуманітарними організаціями, — зокрема найбільш ізольованих осіб, чий досвід потенційно відрізняється від задокументованого.

Обсяг вибірки (N=15) обґрунтовано принципом інформаційної потужності, а не статистичної репрезентативності (див. розділ «Методологія»). Категорії «особи з інвалідністю» та «сім'я з дитиною з інвалідністю» після розширення вибірки понад початковий план продовжували демонструвати суттєву гетерогенність відповідей. Висновки щодо цих двох категорій варто інтерпретувати з більшою обережністю, ніж щодо категорій «самотні люди похилого віку» та «багатодітні сім'ї», які показали ознаки насичення в межах запланованого обсягу.

Надійність аналізу:

Кодування даних виконано без незалежної повторної перевірки іншим дослідником (inter-coder reliability check). Перевірка інтерпретацій із самими респондентами (member checking) не проводилась. Обидва фактори знижують можливість незалежно верифікувати відповідність аналітичних висновків первинним даним.

Часові межі:

Результати відображають досвід трьох опалювальних сезонів, з акцентом на зиму 2025–2026 років. За свідченням експертного інтерв'ю з фахівцем Інституту енергетики НАН України,

інтенсивність відключень електроенергії рік до року значно варіюється й погано прогнозується. Відповідно, задокументовані патерни адаптації не слід автоматично екстраполювати на майбутні опалювальні сезони без урахування їхніх конкретних умов.

Географічна специфіка:

Дослідження обмежене Києвом. Окремі задокументовані механізми — зокрема залежність доступу до допомоги від місця офіційної реєстрації — можуть не відтворюватися в інших містах з іншою організацією адміністративних послуг і гуманітарного реагування. Патерни адаптації не слід автоматично екстраполювати на майбутні опалювальні сезони без урахування їхніх конкретних умов.

Неохоплена вибіркою категорія:

У ході експертного інтерв'ю виявлено категорію вразливості, яка повністю лишилась поза вибірковою рамкою дослідження, — людей, які живуть без постійного житла, у Києві.

Наявна інформація про цю категорію обмежується спостереженням одного експерта і не є результатом систематичного дослідження; відповідно, вона не інтегрована у висновки звіту, а лише зафіксована як напрямок для подальшого вивчення.

Ключові висновки:

Висновки, підтверджені кількома незалежними джерелами.

Проактивно інформувати вже наявних бенефіціарів про нові й суміжні програми допомоги:

Респонденти, які зіткнулися не з відмовою, а з відсутністю інформації про доступні програми, описали по суті один і той самий механізм: релевантна допомога існує, але не супроводжується подальшим інформуванням отримувача про суміжні можливості. Ця проблема відрізняється від решти тим, що стосується не якості самих програм, а способу комунікації про них .

Посилювати мережу соціальної підтримки для вразливих категорій людей, які живуть самостійно:

Значення персональної соціальної мережі — сусідів, знайомих, здатних періодично перевірити стан людини вразливої категорії — підтвердили і респонденти, і гуманітарна організація, причому з обох боків незалежно. Респонденти описували конкретні випадки, коли сусідська допомога виявлялась рятівною; гуманітарна організація підтвердила це на системному рівні, розповівши, що свідомо фіксує контакти сусідів людей вразливої категорії саме для цієї мети як частину власної щоденної практики.

Посилити цільове інформування про ризики небезпечного самостійного обігріву:

Практика обігріву розпаленою газовою плитою з вогнетривкою цеглою виявилась не поодинокою, а відтворюваною серед респондентів різних категорій і районів проживання. Фахівець Інституту загальної енергетики НАН України незалежно підтвердив реальність цього ризику — і не лише через загрозу пожежі, а й через отруєння чадним газом, який не має кольору й запаху. Кампанія повинна окремо попереджати про ризик саморобних літій-іонних батарейних систем.

Пропозиції для подальшого пілотування та перевірки:

Ці пропозиції ґрунтуються на окремих, детально задокументованих випадках або експертних спостереженнях. Вони мають потенціал для практичного застосування, однак потребують додаткової перевірки та/або пілотування перед масштабуванням.

Пілотувати мережу малих пунктів обігріву в межах пішої доступності:

Представниця гуманітарної організації звернула увагу на те, що літні люди не завжди фізично можуть подолати відстань до великого централізованого пункту обігріву, особливо за несприятливих погодних умов. Це дає підстави розглянути пілотування невеликих пунктів обігріву в межах кількох сусідніх будинків як доповнення до великих централізованих пунктів.

Пілотувати систему оренди та повернення дорогого спеціалізованого обладнання:

Окремий випадок тривалої відмови в наданні підйомника для переміщення людини з ліжка на візок був підтверджений представницею гуманітарної організації як приклад ширшої прогалини в доступі до такого обладнання. З огляду на практику, яку вже застосовують гуманітарні організації для засобів реабілітації, варто розглянути можливість пілотування аналогічного механізму для спеціалізованого обладнання.

Розглянути механізми компенсації транспортних витрат для вразливих категорій та волонтерів в опалювальний сезон:

Представниця гуманітарної організації звернула увагу на зростання вартості проїзду як потенційний бар'єр для волонтерів та отримувачів допомоги, які мають діставатися до пунктів допомоги або підтримувати інших людей. Це спостереження може бути підставою для подальшої оцінки транспортних бар'єрів та пілотування механізмів компенсації витрат у періоди підвищеного навантаження.